

DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI2501085Z>

UDC: 78(497.11)

оригинални научни рад

МИРЈАНА ЗАКИЋ

Катедра за етномузикологију

Факултет музичке уметности у Београду

mira.zakic@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8240-8514>

САЊА РАНКОВИЋ

Катедра за етномузикологију

Факултет музичке уметности у Београду

sanjaetno@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6778-7627>

„Косовски циклус” компонованих песама Драгана Николића

У фокусу овог рада јесте сагледавање композиторског стваралаштва Драгана Николића из Панчева, чији уметнички опус обухвата и специфичну тематску целину коју је означио као „Косовски циклус”, а надахнуту музичкофолклорним наслеђем Косова и Метохије. Ради потпунијег увида у Николићево стваралаштво, са аутором, као и његовим пријатељем текстописцем Иваном Караклићем, вођени су полуструктурисани и слободни интервјуи. Имајући у виду да Драган Николић сопствено стваралаштво у оквиру „Косовског циклуса” именује као *етномодерну*, научна интерпретација назначеног уметничког концепта заснована је на препознавању елемената карактеристичних за традиционални косовскометохијски израз. Умрежавањем етнографских података са анализом поетских и музичких структура у овом циклусу, те њиховом компарацијом са до сада записаним песмама са Косова и Метохије, успостављен је однос између (ново)традиционалног/ неотрадиционалног и савременог интерпретативног стила.¹

¹ О неотрадиционалном и концепту „осавремињавања” традиције у ширим оквирима етно сцене и world music у Србији видети: Zakić, Nenić 2012, 170, 171.

У оквиру „Косовског циклуса” посебно се издваја песма под називом „Косовски божури”, која у великој мери кореспондира са примерима записаним у градским срединама Косова и Метохије. Она је до сада доживела највећу популарност код шире публике и често се перципира као пример „изворног народног” музичког наслеђа. Остале анализиране нумере из циклуса, обележене елементима новије компоноване народне музике и примесама популарнијих музичких жанрова, нису достигле такав пријем у јавном аудиторијуму. Независно од тога, сагледавањем особености композиторског стваралаштва Драгана Николића учава се потреба и жеља да се у компонованим песмама/етномодерни „оживи” Косовски мит као важан сегмент националног идентитета.

Кључне речи: Драган Николић, Косовски мит, „Косовски циклус”, компоноване песме, „етномодерна”

“Kosovo cycle” of composed songs by Dragan Nikolić

This paper focuses on the examining of the compositional work of Dragan Nikolić from Pančevo, whose artistic output includes a specific thematic unit referred to as the “Kosovo Cycle,” inspired by the musical-folkloric heritage of Kosovo and Metohija. Aiming to gain a more comprehensive insight into Nikolić’s work, interactive conversations in the form of semi-structured and freeform interviews were conducted with the author himself, as well as with his friend and lyricist, Ivan Karaklić. Considering that Dragan Nikolić refers to his own work within the “Kosovo Cycle” as “ethnomodern”, the scientific interpretation of this artistic concept is based on recognizing elements characteristic of the traditional Kosovo-Metohijan expression. By intertwining ethnographic data with an analysis of the poetic and musical structures within this cycle, and comparing them with previously recorded songs from Kosovo and Metohija, a relationship has been established between (neo)traditional and modern interpretative styles.

Within the “Kosovo Cycle,” the song named “Kosovo Peonies” stands out, as it largely corresponds with examples recorded in urban areas of Kosovo and Metohija. It has achieved the greatest popularity among the general public and is often referred to as an example of traditional musical heritage. Other analyzed records from this cycle, characterized by elements of contemporary

composed folk music and influences from more popular musical genres, have not reached the same level of reception in the public domain. Regardless, by examining the distinctive features of Dragan Nikolić's compositional work, a need and a desire to “revive” the Kosovo myth through the composed songs/ethnomodernism, as an important segment of national identity, is readily observed.

Keywords: Dragan Nikolić, Kosovo Myth, “Kosovo Cycle,” composed songs, “ethnomodern”

УВОД

Територија Косова и Метохије несумњиво је од великог геостратешког, историјског, религијског и културног значаја за српски народ и има важну улогу у формирању и испољавању етничког идентитета. Кључни историјски догађај који је овај географски простор обележио свакако је Косовска битка, након које су настала бројна предања називана „Косовским заветом, Косовским култом, Косовским опредељењем, Косовским митом, Косовском легендом, Видовданском идејом, Видовданским култом, Видовданском етиком” (Ковић 2019, 113). Она су уткана у различите облике народне усмене књижевности, попут епске поезије и легенди – жанрова погодних за неговање културе сећања (Bovan 1980, 15; Kuljić 2006, 8; Pitulić 2007, 16).² Временом су сећања на Косовску битку у српском народу „добила митска својства” (Tasić 2019, 51) и постала моћан маркер националног идентитета, који је у одлучујућим историјским тренуцима имао важну улогу за консолидацију националних снага.³ Митска својства прича о назначеном догађају нису резултат самог садржаја или народног језика којим се приповеда, већ чињеница да „претендују на статус неупитне и недодирљиве истине” (Čolović 2016, 7). Као такве, оне поседују снажна идентитетска својства која су посебно јачала у кризним временима, попут Балканских ратова, Првог светског рата, у времену распада СФРЈ, 90-их година прошлог века, као и у многим другим околностима (Ковић 2019, 131,

² Бавећи се културом сећања Тодор Кулић прави дистинкцију између памћења и сећања, при чему први појам, према његовом тумачењу, „склапа селективне садржаје прошлости у смисаони поредак” и представља својеврсно „складиштење” садржаја, док је сећање њихово актуелизовање (Kuljić 2006, 8).

³ Током XIX века, када је Вук Караџић записао епске песме косовског циклуса, дошло је до канонизације косовског предања које је имало кључну улогу у редефинисању српског националног идентитета (Ковић 2019, 127, 132).

137–140).⁴ О значају косовске легенде при исказивању српског идентитета говори и чињеница о њеној честој употреби и/или злоупотреби у јавном, нарочито политичком дискурсу у другој половини 20. века (Ljubinković 1989, 71).

Истовремено, „Косовски завет” је представљао велику инспирацију бројним уметницима, чија остварења су мотивисана Косовском битком и њеним јунацима. Уметничка транспозиција читаве менталне мреже слика сатканих од историјских чињеница и легенди обликована је и материјализована у виду ликовних, вајарских, драмских, поетских, музичких и других облика уметничког изражавања насталим у различитим друштвеним тренуцима и контекстима.⁵ С тим у вези, свакако су упечатљива дела која у оквиру уметничке и популарне музике позивају на сећања везана за Косово и Метохију, као својеврсног „централног простора” патриотизма.⁶ Међу њима су и бројне популарне нумере чији је циљ подстицање националних идеја. Једна од најпопуларнијих је свакако песма „Косовски божури”,

⁴ О важности Косовског завета говори и чињеница да је први Балкански рат добио назив *Рајш за освећење Косова* (Ković 2019, 134).

⁵ Међу познатим уметничким делима инспирисаним косовским темама свакако спадају: „Покров за главу Светог кнеза Лазара”, рад монахиње Јефимије почетком XV века; „Опело Светог Саве и Свети мученици Макавеји”, двострана икона из четврте деценије XVII века (ризница Пећке Патријаршије); „Кнез Лазар”, дело Захарија Орфелина из 1773. године; „Кнез Лазар”, слика Ђуре Јакшића (1857–1859); „Смрт Кнеза Лазара”, слика Ђорђа Крстића настала 1885. године; „Споменник косовским јунацима” у Крушевцу, дело Ђорђа Јовановића; „Косовка девојка”, слика Уроша Предића настала 1919. године; „Кнез Лазар се одриче земаљског царства”, слика Уроша Предића; „Бошко Југовић”, слика Паје Јовановића из 1897. године; „Освећено Косово”, слика Паје Јовановића из 1912. године; „Косовски божури – Грачаница”, слика Надежде Петровић настала 1913. године; „Обретење главе кнеза Лазара”, слика аутора Марка Мурата из 1915. године; „Видовдански храм”, дело Ивана Мештровића из 1911. године; „Милош Обилић”, скулптура Ивана Мештровића из 1908. године; „Мајка Југовића”, слика Љубинке Јовановић из 1953; „Косовски бој”, слика Петра Лубарде из 1953. године; „Косовка девојка”, слика Александра Томашевића из 1967. године и друго (Ković 20019, 118–141). Поред тога, треба поменути „Видовданске песме” Милоша Црњанског, као и филм „Бој на Косову” у режији Здравка Шотре (Šotra 1989), који представљају део разноврсних уметничких реализација мотивисаних косовским темама.

⁶ У оквиру музичких дела инспирисаних Косовским митом налазе се уметничка остварења, попут „Пасије Светог кнеза Лазара” композитора Рајка Максимовића (Serbian Composers 2014), која је изведена на Газиместану 1989. године на прослави поводом 600 година од Косовске битке (Tasić 2019). Поред тога, настале су и песме у оквиру популарне музике, као што је реп пример „Догодине у Призрену” у извођењу Београдског синдиката (Trag 2018) и бројне новокомпоноване нумере: „Црвен цвете” Јелене Бојовић (Srbstvo 2018), „Ја сам момче са Косова” и „Метохијо, моја авлијо” у извођењу Милана Васића (Vasić 2023) и друге.

композитора Драгана Николића, препознатљива по рефрену „Еј, драги, драги, божурове сади”. С обзиром на изузетне емотивне реакције коју ова песма изазива код ширег аудиторијума, при чему је већина слушалаца доживљава делом старијег српског наслеђа са Косова и Метохије, побуђено је и наше научно интересовање за стицање обухватнијег увида у стваралачки опус њеног аутора. Током директног сусрета са Николићем, испоставило се да је поменути пример део тематске целине коју је означио као „Косовски циклус”. Расветљавање његовог музичког искуства изискивало је интервју у форми разговора са фокусом на прикупљању етнографских података и тумачењу многих преживљених тренутака из прошлости (Wattles 2019, 206). Поред тога, Николић је дао виђење сопственог стваралаштва и непосредно, пред нама, певао и свирао музику коју је компоновао. Сходно томе, циљ овог рада јесте научна интерпретација музичко-ауторског концепта под називом „Косовски циклус”, базирана на препознавању поетско-музичких компонената својствених традиционалном косовско-метохијском изразу. У том смислу, покушаћемо да одгонетнемо да ли у овој својеврсној „новој традицији” Драгана Николића постоје елементи који кореспондирају са традиционалном музиком Косова и Метохије, вокалним реинтерпретацијама установљеним у оркестарској пракси Радио Београда и/или композиционим принципима својственим популарној музици.

ЕТНОГРАФСКИ НАРАТИВ

Вишекратни разговори са Драганом Николићем, и његовим дугогодишњим пријатељем и сарадником Иваном Караклићем током обављеног теренског интервјуа у Николићевом породичном дому у Панчеву 8. марта 2021. године, резултирали су обухватнијим сазнањима о њиховом стваралачком деловању. Вођење интерактивних разговора у виду полуструктурираних и слободних интервјуа у натуралном, реалном животном окружењу обележио је оквир квалитативне, интерпретативне и реконструктивне истраживачке парадигме⁷ особеном емотивном ауторефлексијом. У том смислу, илустративан је носталгичан исказ Драгана Николића који евоцира младалачке успомене из Банатског Новог Села где је рођен 1955. године:

⁷ О карактеристикама и примени квалитативне научне оријентације у друштвеним и хуманистичким дисциплинама видети више у: Ivanović 2005; Bernard 2006, 451–462; Jovanović 2008, 81; Pavlović 2008.

„Пуно сам се тога наслушао и напевао тих старих мелодија, пуно сам песама научио од мајке, која је била јако музикална, она је из Баније, отац Црнотравац, одрастао сам са Македонцима у срцу Војводине, отуда имам контакт са југом и тај јужњачки ген, волим те ритмове 11/16, 7/8; имао сам комшију дедицу који је свирао гајде, и слушао сам гајде у комшилуку, у срцу Војводине. Љубав према тој народној музици од малена је” (транскрипт интервјуа с Драганом Николићем, 8. 3. 2021, Панчево).

Након завршеног Одсека за општу музичку педагогију на Музичкој академији у Београду, уследила је свестрана Николићева делатност: као музичког педагога, аранжера за хорске ансамбле, а нарочито за тамбурашке оркестре чију већину чланова је сам музички описмењавао, естрадног уметника на хармоници и оснивача „Балкан блуз” ансамбла (са којим је дужи период наступао у бројним хотелским салама на територији бивше Југославије), а од 1997. године и као музичког аутора. Поменута година је значила и прекретницу у Николићевом професионалном опредељењу о чему сведоче његове речи:

„Тада сам схватио да естрада није за мене (...); у пар наврата покушао сам да побегнем од народне музике, али безуспешно (...), шта значи кад вам неко да хармонику у руке од детињства...” (транскрипт интервјуа с Драганом Николићем, 8. 3. 2021, Панчево).

Визуелне и музичке импресије које је упијао из сеоског живота отелотвориле су се у оквиру ауторских песама које је компоновао инспирисан традиционалном музиком. Међу њима посебно место заузимају оне које су настале надахнуте звучним простором Косова и Метохије, о чему је сазнавао на основу публикованих записа Миодрага Васиљевића (Vasiljević 1950) и снимака истакнутих радијских певача. На почетку су то били примери за које је самостално стварао музички и поетски текст, да би касније успоставио сарадњу са социологом Иваном Караклићем, чији стихови инспиришу Николићев музички израз. На тај начин је настао, како обојица кажу, „Косовски циклус песама” који у музичком погледу дефинишу као „етномодерну”.

„КОСОВСКИ ЦИКЛУС ПЕСАМА”

Прва песма из овог циклуса („Еј, драги, драги”, то јест „Косовски божури”; пример бр. 1), компонована за певача Јордана Николића, настаје 1997. године у околностима које сâм Драган Николић, а уз пре-

досећај ратног збивања и исказивања својих емоција путем поетике и музике, објашњава на следећи начин:

„1997. сам ја направио ту песму у колима. Осетио сам да ће овде код нас да буде рата... већ се осећала та нека атмосфера... и онда су ми почеле слике по глави... као да вам се флешеви појаве у глави. Ја сам возио тад, држао сам часове у Београду... Није још био тај велики пут. Мени је требало некада два сата да дођем у Београд. Испред мене је била огромна колона, испред овог нашег Дунавског моста и шта ћу сад да радим? Слушам мотор и одједном само флеш, и крене „Уснила је дубок санак са Косова Рада”... Прво се јавио текст, онда сам ја открио да имам мало дара, само су почели да излазе стихови, ја сам текстописац...” (транскрипт интервјуа с Драганом Николићем, 8. 3. 2021, Панчево).

Прво представљање песме било је 1997. године на музичком фестивалу у Бања Луци, где је Јордан Николић добио прву награду стручног жирија. Песма се нашла на његовом троструком албуму објављеном 2007. године и у том тренутку није стекла већу пажњу публике.⁸ Тешко је претпоставити разлоге због којих је изостало веће интересовање ширег аудиторијума, али се вероватно радило о недовољној заступљености ове нумере у медијима, будући да је и сам Јордан Николић у датом периоду био на заласку своје каријере. Њена популарност је порасла тек 2010. године, након интерпретације Јелене Томашевић⁹ и потоњих извођења Драгице Радосављевић Цакане, Соње Перишић, Ивана Милинковића и других. Временом је заживела у медијском простору и у оквиру културних манифестација у Србији и дијаспори, тако да је шири јавност прихватила сматрајући је традиционалним примером, па и музичко-културним симболом Косова и Метохије.¹⁰ Такав пријем и сам аутор објашњава речима да је она створена у духу „народног изра-

⁸ Имајући у виду да је Јордан Николић пензионисан 1996. године, а преминуо 2018. године, намеће се закључак да је песма „Косовски божури” постала део репертоара у позним годинама овог певача. У извођењу Јордана Николића она се може чути на званичном Јутјуб каналу РТС-а (PGP RTS Zvanični kanal 2024).

⁹ Песма је доступна на више Јутјуб канала (Josinsin 2008).

¹⁰ О томе сведоче речи наших казивача из разних области Косова и Метохије, као и изјаве корисника Јутјуб платформе исписане испод видеа (Josinsin 2008).

за, као минијатура која у себи садржи и нешто уметнички квалитетно", те „да је сама себи прокрчила пут". Допуњујући је и следећи исказ Ивана Караклића:

„Знам да је компонована, а не могу да верујем колико ме подсећа на оне старе песме и оне који су у историји свевремена и овог времена. И осећам се увек као да сам подигнут од тла кад чујем ту песму" (транскрипт интервјуа са Иваном Караклићем, 8. 3. 2021, Панчево).

С обзиром на висок степен њеног енергетског и нарочито емоционалног деловања у ширим јавним оквирима, као ефеката икониких, индексичких и симболичких знаковно иманентних и препознатљивих вредности музике (Turino 1999), не чуди њена уврштеност у 60 најлепших српских песама по избору музичких стручњака РТС-а.¹¹ Наравно, не треба пренебрегнути чињеницу да је, осим поетско-музичких квалитета, овако добром пријему песме допринела политичка ситуација у Србији, обележена новим поимањем етничког и националног идентитета после распада Југославије, као и политичке кризе на Косову и Метохији. У том контексту, значајну улогу су имале „реконструкције традиционалног звука" и његово коришћење у модерним аранжманима под утицајем world music (Nenić 2009, 28). Тако и песма „Еј, драги, драги / Косовски божури", као прва у „Косовском циклусу" Драгана Николића, својим називом и садржајем иконики реферише на простор Косова и Метохије. На неки начин, помало симболично, као да се надовезује на истоимену слику Надежде Петровић¹² и песму „Божур" која је прва у циклусу „На Косову" песника Милана Ракића (Ković 2019, 131). Валентина Питулић наводи да се божур често помиње у лирским свадбеним песмама са Косова и Метохије у виду горе божурове у којој невеста умире, чиме се алудира на то да девојка постаје жена (симболично се „рађа" као жена). На тај начин ово табуисано место има иницијацијско значење (иницијација сватовског ритуала и иницијација смрти) у коме је кроз рађање изражен женски принцип (Pitulić 2007, 14–17). Међутим, након Косовске битке, која је ус-

¹¹ На званичном Јутјуб каналу 60 најлепших народних песама композицију Драгана Николића „Косовски божури" пева Драгица Радосављевић Цакана (RTS Najlepše narodne pesme 2018).

¹² Видети фусноту 4.

ловила урушавање српске средњевековне државе и турско освајање Балкана, у песмама и легендама може се запазити прелазак историјског у митско. Она је остала упамћена као дубока емотивна рана читавог народа, опомена на очување државе и прекретница која се све до данас увек помињала у кључним историјским тренуцима.

У поетским текстовима после Косовског боја доминира мушки принцип, а божур поцрвенео од крви косовских јунака представља „посвећен, сакрални цвет, настао приношењем свете жртве” (Pitulić 2007, 10–14).¹³ Његово значење у народном веровању Срба додатно је потцртано јер је жртва косовских јунака била свесна и света, учињена ради очувања заједнице (Pitulić 2007, 11–14), те овај цвет постаје симбол косовске легенде која још „бди над епском духовношћу” српског народа како се поетски изразио Бошко Сувајџић (Suvaždžić 2019, 72). Поред божура и камен има дубље значење јер је у српској народној традицији „симболична замена за жртву, а у исто време и станиште за праведника” (Pitulić 2007, 24). У том смислу, поља божура које Драган Николић наводи у својој песми нису профана места, већ посвећена, света (Pitulić 2007, 11). Кроз симболику божура и камена, он успоставља везу са косовским митом и кроз метафоричне слике поља без божура обрасла „љутим трњем” и „камењем” указује на тренутну политичку ситуацију у јужној српској покрајини. На тај начин, српско становништво које је у нашој новијој историји страдало на Косову и Метохији жртвовало се у једном поновном „боју” ради виших циљева и досезања Лазаревог „царства небеског” и физичког и духовног опстанка српског народа.

Песму карактерише поетска основа дата кроз комбинацију четрнаестерца (са поновљеним другим стихом у строфи и рефрену) и једанаестерца (у првом стиху рефрена), битематски музички материјал (са контрастом између интонативно више позиционираног првог мелостиха и ниже позиционираног другог мелостиха), асиметричан ритам (7/8) и тонски низ који одговара природном *ге молу*. Тонски потенцијал обележен је узлазним квинтним покретима на почетку строфе, између строфе и рефрена, као и кварталним покретима навише у иницијалним, полукаденцијалним и каден-

¹³ У традицијама других народа, попут Сиријаца, Египћана и Грка, такође се јавља веровање да цвет може настати из крви јунака који је погинуо (према Pitulić 2007, 10).

цијалним сегментима музичког тока.¹⁴ Поменуте карактеристике музичког текста реферишу на градско фолклорно наслеђе Косова и Метохије, које је Милоје Милојевић назвао „песмама горњег слоја“, а које, између осталог, одликује „шири дијапазон ... од сексте до ундециме“ и „крупнији мелодијски скокови“ (Девих у: Milojević 2004, 33). О томе сведоче и потоњи записи етномузиколога Миодрага Васиљевића (Vasiljević 1950), који су највећим делом били узор радијским обрадама вокалних мелодија Косова и Метохије. Хармонизација песме „Косовски божури“ кореспондира са праксом која је успостављена у народном оркестру Радио Београда, што је заједно са вокалним стилем радијских интерпретација косовско-метохијских песама значајно допринело доживљавању Николићеве нумере као народне, а, у том смислу, и „креирању представе о косовској музици као отменој, нежној и господској“ (Barać 2016, 55).

У трагању за новим текстовима Драган Николић је отпочео сарадњу са социологом Иваном Караклићем, рођеним 1958. године у Севојну код Ужица. Њихов удружени рад Иван изражава кроз „искуство међусобног ослушкивања; просто ја откључам њега, откључа он мене...; како реч дозива музику, музика се одазива на реч“ (транскрипт интервјуа са Иваном Караклићем, 8. 3. 2021, Панчево). У процесу таквог заједничког деловања настале су и друге песме у оквиру „Косовског циклуса“, попут нумера „Шарпланином стасавала јела“ (пример бр. 2), „Неродимка“ (пример бр. 3), „Анђеле, бели анђеле“ (пример бр. 4) и „Све су очи упрте ка југу“ (пример бр. 5). У поређењу са песмом „Косовски божури“, наведене нумере обележене су својеврсним уметничким (романтизованим) поетским изразом и развијенијим музичким садржајем. На версификационом плану реализоване су на нивоу асиметричног десетерца (примери бр. 2, 3 и 4) и комбинацији четрнаестерца и десетерца (пример бр. 5), са учесталом парном римом на крајевима суседних стихова. Ради се,

¹⁴ Пишући о акустичком утиску који се јавља током читања Настасијевићеве песме „Зора“, Јелена Јовановић је указала на изразиту улогу интервала кварте као својеврсног „одзвука“ који се слушно замишља при изговарању речи „Стани“ у рефрену. На основу познавања тонских система у српској традиционалној музици, она је означила кварту навише у односу на финалис као конкретну интонацију иктуса у рефрену. Поменути интервал Јелена Јовановић је окарактерисала као важан елемент коледарских песама у источној Србији, као и свадбених и оних опште намене у сеоским срединама јужне Србије и Северне Македоније. Имајући у виду његову појаву и у другим традицијама, ауторка је истакла да се при покрету кварте навише, и поступном силаску наниже, читава „спој матерњег и општечовечанског“ (Jovanović 2021, 82–83).

дакле, о песмама које су посвећене Шар планини са мотивом божура и јеле¹⁵ („Шар планином стасавала јела”, пример бр. 2),¹⁶ појави и лику Белог анђела као универзалном и молитвеном симболу мира (Manastir Mileševa n. d.) (пример бр. 4),¹⁷ реци Неродимки (код Урошевца), чији ток који се рачва у два слива¹⁸ симболички и упитно реферише на опстанак српске популације („Све нам тамо, а нас тамо нема / Неродимка хучи к’о дилема / Ком ћемо се ушћу приволети / Да ли ће нас на траг поље штети?”, пример бр. 3)¹⁹, или такође метафорички – пчелама око верског симбола – манастира, цветовима у збеговима и божуровима на измаку (пример бр. 5).²⁰ Поетски текстови родољубиве тематике садрже изузетно високу информативну вредност, у густом низању уметничко-симболичких приказа, обележених и понављањем стиховних чланака у појединим строфама.

Музичку раван одликују: дводелна (односно 4/4) мера (примери бр. 3 и 5), или асиметрични ритам (7/8, са распоредом јединица 3+2+2, примери бр. 2 и 4), својствен музичком и плесном наслеђу Косова и Метохије; тонске основе базиране на комбинацији *ge gura* и паралелног природног *ха мола* (пример бр. 2, 4), природног *це мола* и субдоминантног *еф мола* у рефрену (пример бр. 3), реализацији *је мола* на фону доминанте (пример бр. 5) са оријенталним и модалним призвучком интервала прекомерне секунде, такође обележјем градског музичког фолклора овог подручја. С друге стране, сложеније обликовање музичког тока с варираним тематским материјалима, хармонизација и начини каденцирања, интонативна позиционираност рефренских стихова (пример бр. 5), а нарочито завршни сегменти песама – *code* (у примерима бр. 4 и 3), у којима се додатно потцртава значење поетске поруке, упућују на радијске обраде косовско-метохијских песама и, шире, на манир новокомпоноване народне музике. Аранжманска решења, садржана и на медијским снимцима са

¹⁵ Према наводима Валентине Питулић, у народним лирским песмама манастир Грачаница пореди се са јелом „која је порасла до неба што асоцира на претхришћанско поимање, као простора где су упућиване молитве” (Pitučić 2007, 182).

¹⁶ Песма се на Јутјуб платформи може чути у извођењу певачице Снежане Билибајкић (PGP RTS 2020a).

¹⁷ Песма „Анђеле, бели анђеле” не налази се на Јутјуб платформи.

¹⁸ О овој „реткој хидрографској појави – бифуркацији” Неродимке видети: Turistički vodič Srbije 2025.

¹⁹ Песму је извела Снежана Билибајкић и доступна је на Јутјуб платформи (PGP RTS 2020b).

²⁰ Композицију изводи Снежана Билибајкић (PGPRTS 2020c).

дигиталне интернет платформе Јутјуб, испољена кроз примену звука кавала и гајди уз дисторзију на гитари и изразите перкусије (пример бр. 2), трубачког оркестра у ритму чочека из јужне Србије (пример бр. 5), пратеће гласовне ефекте (пример бр. 4), одражавају елементе популарних музичких жанрова. Другим речима, комбиновање традиционалне музике, неофолка и world music означено је појмом „етномодерна“²¹ у овом композиторском циклусу Драгана Николића. И поред уметничких квалитета назначене песме нису достигле популарност „Косовских божура“, што је могућа последица изостанка њихових интерпретација од стране популарнијих вокалних солиста, који би одговарајућим стилским маниром допринели презентацији ових/нових поетско-музичких остварења у ширим друштвено-медијским оквирима.

ЗАКЉУЧАК

Композиторска делатност Драгана Николића на нивоу продукције „Косовског циклуса песама“ одсликава стваралачку путању аутора од примене (и јавног доживљавања) традиционалног музичког израза Косова и Метохије до новијих и жанровско растреситијих поетско-музичких дела. Почетак његовог ауторског рада илустрован је нумером „Косовски божури“, чије карактеристике и вокално-инструменталне интерпретације одражавају неотрадиционални приступ песмама градског музичког фолклора Косова и Метохије. Наиме, ради се о примеру који звучи попут неке од песама из Васиљевићевих записа заоденуте радијском оркестарском пратњом (налик онима које су снимали Јордан Николић, Мара Ђорђевић и други извођачи). Стремљења ка „новијој стази“ подстакнута су, према речима аутора, „ослушкивањем“ веће пријемчивости модернијег звука компонованих песама у музичкој естетици млађих генерација. Комбиновањем музичких и поетских елемената који реферишу на косовско-метохијски фолклор са осавремењеним поетским исказом и музичким средствима карактеристичним за популарне жанрове, Николић се постепено удаљио од почетног стваралачког манира. Такође, новије

21 Поводом упитаности композитора о адекватном коришћењу појма „етномодерна“, а у контексту микса традиционалног, етно и популарног, референтни су изрази бугарских етномузиколога у означавању музичког жанра „чалге“, као „попфолка, новог фолка, фолкрока, етнорока, модерног фолка“ (Rice 2002, 30). У том смислу, Николићева стилско-идеолошка одредница „етномодерна“, инспирисана традиционалном народном музиком Косова и Метохије, блиска је остварењима 'етно'/world music оријентације.

нумере, које снажније подржавају ауторову стилску одредницу „етно-модерна”, могу се идејно повезати са компонованим примерима својеврсног етновјерског садржаја на савременој етносцени. У сваком случају, поетски симболи и музичке карактеристике Николићевих песама, насталих у постсоцијалистичком периоду, заједно са њиховим ефективним потенцијалима, указују на велики значај музике различитих стилско-жанровских усмерења у конструисању националног идентитета Косова и Метохије.

Референце

- Barać, Jovana. 2016. „Muzika kao garant identiteta na primeru kosovske pesme Udade se Živka Sirinička.” *Muzički talas* 45: 47–56.
- Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology (Qualitative and Quantitative Approaches)*. New York, Toronto, and Oxford: AltaMira Press.
- Bovan, Vladimir, prir. 1980. *Narodna književnost Srba na Kosovu. Narodne pripovetke*. Priština: Jedinstvo.
- Čolović, Ivan. 2016. *Smrt na Kosovu polju*. Beograd: XX vek.
- Ivanović, Zorica. 2005. „Teren antropologije i terensko istraživanje pre i posle kritike reprezentacije.” U *Etnologija i antropologija: stanje i perspective*, ur. Dragana Radojičić i Ljiljana Gavrilović, 123–141. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Josinsin. 2008. „Jelena Tomasevic – Usnila je dubok sanak.” YouTube. 20. 10. 2008. Video, 3:17. Pristupljeno 25. januara 2025. https://www.youtube.com/watch?v=4bWCnT4e6Rk&ab_channel=josinsin.
- Jovanović, Gordana. 2008. „Socijalna epistemologija kvalitativnih istraživanja.” U *Metateorijske osnove kvalitativnih istraživanja*, ur. Dušan Stojnov, 77–118. Beograd: ZEPTER BOOK WORLD.
- Jovanović, Jelena. 2021. „Odzvuk elemenata seoske muzičke tradicije juga Srbije i susednih oblasti u Nastasijevićevoj pesmi Zora.” U *Maternja melodija Momčila Nastasijevića: interdisciplinarne refleksije*, ur. Tijana Popović Mladenović, Ana Stefanović, Ivana Petković Lozo i Igor Radeta, 77–93. Beograd: FMU.
- Ković, Miloš. 2019. „Kosovski zavet i nacionalni identitet Srba.” U *Umetničko nasleđe srpskog naroda na Kosovu i Metohiji: Istorija, identitet, ugroženost, zaštita*, ur. Dragan Vojvodić i Miodrag Marković, 113–141. Beograd: SANU.
- Kuljić, Todor. 2006. *Kultura sećanja*. Beograd: Čigoja štampa.
- Ljubinković, Nenad. 1989. „Kosovska bitka u svome vremenu i viđenju potomaka ili logika razvoja epskih legendi o Kosovskome boju.” *Raskovnik* 55–56: 127–164.

- Manastir Mileševa. n.d. „Beli andeo na Hristovom grobu XIII vek (Mironosnice na Hristovom grobu).” Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.mileseva.com/pocetna/beli-andjeo.html>.
- Milojević, Miloje. 2004. *Narodne pesme i igre Kosova i Metohije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Nenić, Iva. 2009. „Post-momentum tradicije: Etno i world music tumačenja pesme *Duni mi, duni ladane*.” *Muzički talas* 38: 28–32.
- Pavlović, Jelena. 2008. „Istraživač kao sagovornik: uvažavanjem priča do transformacije praksi.” U *Metateorijske osnove kvalitativnih istraživanja*, ur. Dušan Stojnov, 219–236. Beograd: ZEPTER BOOK WORLD.
- PGP RTS. 2020a. „Snezana Bilibajkic – Sar planinom stasavala jela – (Audio 2020) HD.” YouTube. 23. 11. 2020. Video, 4:11. Pristupljeno 25. januara 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=iqdBWsJJLqQ>.
- PGP RTS. 2020b. „Snezana Bilibajkic – Nerodimka – (Audio 2020) HD.” YouTube. 23. 11. 2020. Video, 4:24. Pristupljeno 25. januara 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=pWJLFiKsABQ>.
- PGP RTS. 2020c. „Snezana Bilibajkic – Sve su oči uprte ka jugu – (Audio 2020) HD.” YouTube. 23. 11. 2020. Video, 5:09. Pristupljeno 25. januara 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=6JzIOSCbzec>.
- PGP RTS Zvanični kanal. 2024. „Jordan Nikolić – Ej dragi, dragi (Kosovski božuri) – (Audio 2007) HD.” YouTube. 30. 4. 2024. Video, 3:54. Pristupljeno 10. marta 2025. https://www.youtube.com/watch?v=_OrvqK2dpuY.
- Pitulić, Valentina. 2007. *Semantika božura: usmeno Kosovo*. Beograd, Kosovska Mitrovica: Biblioteka Kalem. KIZ – Altera – Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica.
- Rice, Timothy. 2002. „The Attenuation of Bulgarian Nationalism in a Mass-Mediated Popular Music.” *Yearbook for Traditional Music* 34: 25–46.
- RTS Najlepše narodne pesme. 2018. „Ej, dragi, dragi – Dragica Radosavljević Cakana.” YouTube. 5. 3. 2018. Video, 4:04. Pristupljeno 25. januara 2025. https://youtu.be/2CRwgBIRA_k?si=ggujNb94uxw_yImS.
- Serbian Composers. 2014. „Rajko Maksimović – Pasija Svetog kneza Lazara (The St. Prince Lazarus Passion).” YouTube. 13. 10. 2014. Video, 1:14:21. Pristupljeno 25. januara 2025. https://www.youtube.com/watch?v=8wOQ9Qo6d7w&ab_channel=SerbianComposers.
- Srbstvo. 2018. „Crven cvete – pesma posvećena Kosovskim junacima.” YouTube. 21. 8. 2018. Video, 6:35. Pristupljeno 25. januara 2025 https://www.youtube.com/watch?v=pUNLl1Z3T18&ab_channel=%D0%A1%D0%A0%D0%91%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E.
- Suvajdžić, Boško. 2019. „Kosovska legenda.” *Predavanja: seminar srpskog jezika i kulture* 8: 57–78. https://doi.org/10.18485/msc_pred.2019.8.ch4.

- Suvajdžić, Boško. 2021. *Ključ od Kosova*. Beograd: Albatros Plus.
- Šotra, Zdravko, red. 1989. *Boj na Kosovu*. Beograd: PGP RTB, VHS.
- Tasić, Nataša. 2019. „Kosovski mit u muzici i političkim govorima na kulturnim izvedbama 1989. godine.” *Zbornik radova fakulteta dramskih umetnosti* 36: 49–66.
- Trag. 2018. „Dogodine u Prizrenu (Official Video) Trag & Beogradski sindikat.” YouTube. 6. 10. 2018. Video, 5:06. Pristupljeno 25. januara 2025. https://www.youtube.com/watch?v=cDWt0TlCUT0&ab_channel=Trag.
- Turino, Thomas. 1999. “Sings of Imagination, Identity, and Experience: A Percian Semiotic Theory for Music.” *Ethnomusicology* 43(2): 221–255.
- Turistički vodič Srbije. 2025. „Bifurkacija reke Nerodimke.” Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.turistickiklub.com/sadrzaj/bifurkacija-reke-nerodimke>.
- Vasić, Milan. 2023. „Milan Vasić & Dejan Petrović (Big band) – Ja sam momče sa Kosova [Official Music Video].” YouTube. 16. 4. 2023. Video, 4:31. Pristupljeno 25. januara 2025. https://www.youtube.com/watch?v=nUdfM9KGfY8&ab_channel=MilanVasi%C4%87.
- Vasiljević, Miodrag. 1950. *Jugoslovenski muzički folklor I: Narodne melodije koje se pevaju na Kosmetu*. Beograd: Prosveta.
- Wattles, Isidora. 2019. „Intervju kao istraživačka metoda – teorijski aspekti.” *Civitas* 9(2): 201–214.
- Zakić, Mirjana & Iva Nenić, 2012. „World music u Srbiji: eluzivnost, razvoj, potencijali.” *World music u Srbiji (Prvih 30 godina 1982–2012)*. *Etnoumlje* VI (19–22): 166–171.

Примљено/Received: 17. 02. 2025.

Прихваћено/Accepted: 29. 04. 2025.

Прилог

Пример 1

Е, драги, драги!

(Косовски божури)

Умерено
dm

музика и текст: Драган Д. Николић

gm dm

dm gm dm gm dm

dm F gm dm C dm

У - сн и - ла је ду - бок са - нак са Ко - со - ва Ра - да, па се сво - ме
Ви - диш дра - ги ши - ром по - ља бо - жу - ро - ва не - ма, са - мо ка - мен
Нек' про - цве - та ра - вно по - ље о - ко ма - на - сти - ра, и нек' па - стир

gm Вб С dm gm dm gm

ми - лом, дра - гом, у на - ру - чју ја - да, па се сво - ме ми - лом, дра - гом,
љу - то тр - ње под о - бла - ком дре - ма, са - мо ка - мен, љу - то тр - ње
ис - под бр - да у фру - лу за - сви - ра, и нек' па - стир ис - под бр - да
Вб С dm gm dm

у на - ру - чју ја - да.
под о - бла - ком дре - ма.
у фру - лу за - сви - ра.
F C gm dm C dm

Еј, дра - ги, дра - ги, бо - жу - ро - ве са - ди, ја ћу во - ду

gm Вб С dm gm dm gm

а ти ко - рен, нек' из - ник - ну мла - ди, ја ћу во - ду а ти ко - рен,

Вб С dm gm dm

нек' из - ник - ну мла - ди.

Пример 2

Шар-планином стасавала јела

Умерено
D

музика: Драган Д. Николић
текст: Иван Караклић

Шар-пла-ни-ном, Шар пла-ни-ном ста-са ва-ла је-ла,
Да до по-ла, да до по-ла сру-ше-ном зво-ни-ку,
пру-жи-ла се, пру-жи-ла се све до мо-га се-ла.
хлад на-пра-ви, хлад на-пра-ви ка-о ра-ње-ни-ку.
Не-кад сме-ла за-шти-тни-ца је-ла, од ду-шма-на би-ла си ми
бра-на, сад си је-ла о-бо-ре-на че-ла,
не-маш гра-на ко-ли-ко је ра-на.

Под тобом је почело све јело,
њему јело око као врело.
Поглед сам му испод већа пила,
опила се и задевојчила.

Сећања ми све блеђа и блеђа,
сан се с јавом гложи око међа.
Магла пала па те свуда тражи,
још те памти, још си јој најдражи.

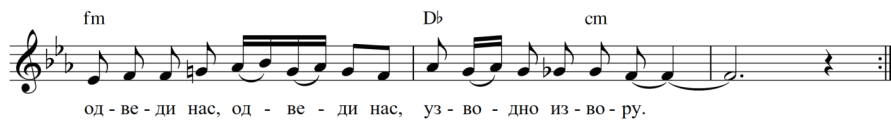
Напомена: Друга и трећа строфа текста су додатно дописане и не налазе се у оригиналном нотном тексту Драгана Николића.

Пример 3

Неродимка

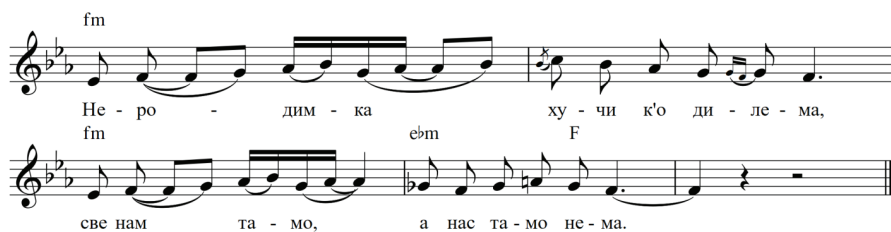
музика: Драган Д. Николић
текст: Иван Караклић

Ко је чу - о још за та-кво по-ље, ко је ле - чи
 Ко је чу - о још за та-кву ре-ку, чи-ји ва - ли
 сун - це од зле во-ље, да кад за - ђе па га не-бо тра-жи, на-ђе нам га
 у два мо-ра те-ку, Не-ро- дим - ка ре-ка не-рот-ки - ња, два је у - шћа
 за-спа - лог у ра-жи. За - те - че га у сну ка-ко че-ка
 об-ли - зни-ла си-ња. Све нам та-мо, а нас та-мо не-ма,
 да по - те - кне је - дна чу-дна ре-ка, што из - ви - ре
 Не-ро - дим-ка ху - чи к'о ди-ле-ма, ком ће - мо се
 из сво - га и-ме-на и жу - бо - ри ка - о о - по-ме-на,
 уш-ћу при-во-ле-ти, да ли ће нас ка-о на-траг по-ље хте-ти.
 Не-ро-дим-ко, Не-ро-дим-ко, пла-хо-ви-ти ро-де, не-мој та-мо, не-мој та-мо,
 где бр - за-ци во-де. Већ у пр-кос, већ у пр-кос, би-ло ко јем мо ру,

Coda

Од почетка затим coda

Пример 4

Анђеле, бели анђеле

музика: Драган Д. Николић
текст: Иван Караклић

Умерено
hm em A⁷ D

hm G A hm

hm G A 1. hm

2. hm hm em hm

Ан - ђе - о је го - ру пре - ле - те - о,
За - гле - да се у ши - ро - ко по - ље,

hm G A hm

ан - ђе - о је го - ру пре - ле - те - о.
за - гле - да се у ши - ро - ко по - ље.

D A D A D H⁷

Бо - жур љу - ти, у ко - ре - ну ја - ча, во - да

em G A 1. hm 2. G hm

му је су - зи - ца од пла - ча. пла - ча.

Coda
hm A G A hm

Ан - ђе - ле, бе - ли ан - ђе - ле.

Пример 5

Све су очи упрте ка југу

музика: Драган Д. Николић
текст: Иван Караклић

Ту - го ју - га, пат-њо ду - га, тра-жи ср-ца дру - га, о - во на-ше раш-ти-ма-ше,
 Ме-сто сун-ца, ме-сто сун-ца, ме - се-че-ве ме - не, под-гре-ва - ју, под-гре-ва - ју,
 Рој леп-ти ра, рој леп-ти-ра, зво-но о - ку-пи - ра, па су пче-ле, па су пче-ле,
 ви-ше и не па-ше. К'о да су нам гру - ди за-ме-ни - ле
 ста-ре ус - по-ме-не. К'о сат ку - ца ме - ри вре-ме тму-рно,
 ма-на-стир оп - се - ле. Бе-ла Ра - да ша - пу - та - ла ма - ку,
 ни-смо ви-ше о - но што смо би-ли, у ду-шу нам
 на-ше ср-це тре - зно а ма-мур-но, о - про-сти-ло
 бо-жу-ро-ви већ су на из-ма-ку, к'о вест да - на
 не-при-ме-тно у - ђе не-ко ср-це на-ма са-свим ту-ђе.
 па за-бо-ра-ви - ло, к'о цве-то-ве те-ра у збе - го-ве.
 го-ру-ћа су те - ма, и тим ви-ше што их ви-ше не-ма.
 Све су о - чи у - пр-те ка ју - гу, а ми ср-цу
 за-бра - ни-ли ту - гу, па о - но се од све-га што ви - ди,
 сти - сне ја - ко и бол - но по - сти - ди.

